

Канєвський М.Є.

ст. викладач, Київський Національний
університет культури і мистецтв

КОМПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ САДОВИХ ЛАНДШАФТІВ

Анотація. В статті досліджуються композиційні особливості побудови садових ландшафтів та їх організація в дизайні навколишнього середовища.

Ключові слова: садові ландшафти, композиційні особливості, садові композиції, стильова характеристика.

Аннотация. Каневский М. Е. Композиционные особенности строения садовых ландшафтов. В статье исследуются композиционные особенности построения садовых ландшафтов и их организация в дизайне окружающей среды.

Ключевые слова: садовые ландшафты, композиционные особенности, садовые композиции, стилевая характеристика.

Annotation. Kanevskiy M.E. Composition feature structure of garden landscapes. In the article the composition features of construction of garden landscapes and their organization are probed in the design of environment.

Key words: garden landscapes, composition features, garden compositions, stylish description.

Ступінь розробленості теми. Теоретичні аспекти композиції садових ландшафтів розглядалися у працях А.Т. Болотова, А.П. Вергунова, І.Н. Гегельського, В.А. Горохова, Л.С. Залеської, І.А. Косаревського, М.І. Яковлева та інших.

На даний момент садово-паркове мистецтво вивчається переважно істориками архітектури. Але цього недостатньо для сучасного ландшафтного проектування. Необхідні детальні дослідження, які б визначали вплив особливостей композиції на оформлення ландшафту.

Мета статті. Вивчити та дослідити композиційні особливості побудови садових ландшафтів.

Постановка проблеми. Однією з важливих проблем розвитку садово-паркового мистецтва є дослідження композиційних особливостей побудови садових ландшафтів.

В зв'язку з тим, що набуває розвитку ландшафтне проектування садів та парків на невеликих ділянках міських територій, обмежених житловою забудовою, безумовно актуальним є дослідження композиційних принципів побудови садових ландшафтів, здатних вплинути на вибір проектного рішення.

Результати досліджень. Сильова та композиційна організація садових ландшафтів, має багату історію. Аналізуючи класичні, загальновідомі садові традиції (Італії, Іспанії, Франції, Британії), а також досягнення садового мистецтва інших країн Європи (Німеччини, Голландії, Швеції, Польщі, Чехії) можна сформулювати композиційні принципи побудови сучасних садів на обмежених ділянках.

Аналіз композиційної побудови історичних садів свідчить, що наприклад, плануванню садів, виконаних у регулярному стилі, були властиві прямі лінії, строга осьова композиція, розкішність, яку надавали широкі прямі алеї, що уходили у перспективу, стрижені дерева, орнаментальні квітники на газоні. Емоційною складовою стилю була урочистість, велика кількість скульптур, театральність. Вода була присутня у вигляді строгої форми басейнів з фонтанами, каскадами й фонтанчиками біля стін. Для контрасту низькому партеру використовували боскети – рівно підстрижені у вигляді стінок дерева й чагарники [1].

Як варіація, на тему регулярного стилю, були сади в італійському стилі. Які являли собою невеликий садок біля вілли або парк, оточений стіною або підстриженим живоплотом, з поверхнею розбитої на прості геометричні форми діагональними й прямими доріжками. Центром композиції служила водойма або фонтан, а довкола нього квітники або брукована площа. Клумби і водойми вирішені у формальному стилі у вигляді – кола, овалу, квадрата.

Характерним елементом італійського дворика є патіо – внутрішній дворик, укритий від сторонніх очей. Поява цього елемента в плануванні садів викликано тісністю італійських міст, що змусила домовласників досягти стовідсоткової ефективності використання кожного квадратного сантиметра. У патіо розміщувалися садові меблі, вазони із квітами й скульптури – як невід'ємний атрибут італійського стилю. Саме скульптурне оформлення фонтанів, гrotів, квітників,

Надійшла до редакції 05.11.2012

алей надавало італійським садам сильне емоційне звучання. При цьому дерева й чагарники в італійських парках звичайно стрижуть у формі куба або кулі.

Необхідно відзначити, що і сьогодні патіо широко використовується при плануванні замських будинків (Мал. №1 а), а при переплануванні й проектуванні нових площадок при висотних будовах можливе використання композиційних принципів побудови класичних регулярних садів.

Наприклад, в оформленні квітників за допомогою фігурно підстрижених вічнозелених чагарників (Мал. №1 б). Для одного куща досить двох квадратних метрів. Два або чотири кущі, симетрично розташовані, можуть визначити характер усього саду. Відмінно сприймається в центрі клумб кущ, підстрижений у вигляді кулі, конуса або іншої незвичайної форми. Вічнозелені посадки можна відтінити білим або кольоровим гравієм або поживати квітучими рослинами. Якщо, навколо лавки біля під'їздів будинків, розмістити напівкруглу нішу, відокремивши, її від будинку або вулиці непроникною для поглядів живоплотом або трельяжем-опорою для рослин що плетуться можна створити затишний куточок, за рахунок внесення в композицію відчуття порядку, строгості й урочистості.

Широко відомий композиційно-пейзажний стиль, що прийшов зі Сходу – з Китаю, де регулярного стилю взагалі ніколи не існувало.

Пейзажний стиль, що з'явився в XVIII столітті в Англії, яка вважається родоначальницею цього садово-паркового стилю в Європі, у протилежність, регулярному стилю не відокремлює сад а, навпаки, веде навколишній ландшафт в органічний зв'язок з ним.

Асиметричне компонування, властиве цьому стилю, приводить людину до більше тісної гармонії із природою, тому що, будучи звільненим від жорсткості симетричного плану, кожна ділянка може бути вирішеною з більше повним обліком його природних ландшафтних якостей. Рух, по такому саду, більш вільно й дає можливість побачити кожен об'єкт ландшафту окремо й у співвідношенні з іншими елементами.

Квітники компонувалися біля будинку або водойми, при цьому всі посадки, різнорідні й висаджувалися- групами, з урахуванням характеру рослин, сполучення їхньої форми й кольору.

Використовуючи композиційні особливості пейзажного стилю в плануванні майданчиків між будинками, можна розмістити не рівні по величині й формі предмети, так, що створюватиметься враження врівноваженості. Саме таке розміщення рослин і є в природі. Вільне мальовниче планування, як правило, більше відповідає ділянці, її здійснення вимагає звичайно менше земляних робіт, підпірних стін, екранів і конструкцій, відповідно, більш економічно. Особливо важливо, що вона викликає також менше руйнувань і краще поєднується з навколишнім ландшафтом (Мал. №2).

Застосовуючи композиційні особливості планування із цього стилю припроектуюванні міських майданчиків можна домогтися ефекту оптичного

збільшення простору й посилення його глибини, що надзвичайно важливо для малого по площі сучасного саду. Доріжки звивисті, крім тротуарної плитки широко застосовується гравійне відсівання або природній камінь.

Третім, за популярністю являється японський сад, який є невеликим за площею, і кожна з його деталей має складний внутрішній зміст.

У теорії японського садового мистецтва використовуються різні за складністю композиції, від більш простих – площинний сад (стиль Син), до більш складної – горбистий сад (стиль Дзю).

Композиції площинного саду створюються з одного піску або гравію, мохів і декількох каменів, як наприклад, сад Рендзи, на тлі обробленого граблями гравію, що зображує море, розташована вільна композиція з п'ятнадцяти каменів і мохів. У горбистому саду композиційний принцип може вирішуватися без застосування живого матеріалу. Стрімчаки, пагорби, гори ближнього, середнього й далекого плану, камені, що зображують морський берег, галька й пісок як символ ріки можуть створити складні пейзажі, наповнені певним композиційним змістом.

Таким чином, японський сад створює просторове рішення, найбільш близьке до сучасного поняття малого саду, як частини житлового будинку, і служить для пасивного споглядання з певної точки зору, звичайно з вікна або веранди будинку. У зв'язку з цим він повинен розглядатися, як мальовнича картина на відміну від інших садів, де весь ландшафт саду розкривається поступово, в міру руху по саду (Мал. № 3).

Японський сад компонується головним чином з вічнозелених дерев, з використанням каменів різних відтінків і форм, що створює в садах надзвичайна розмаїтість. Вода вводиться в сад у вигляді озера, ставка, струмка або водоспаду, збагачуючи його композицію [1,2].

Невід'ємним елементом композиції японського саду є – ліхтарі, які ставлять у певних композиційних центрах у комбінації з каменями, чагарниками, деревами й ставками: в підніжжі гори, на острові, на березі озера, біля входу, біля колодязя і т.д. Ліхтаріки освітлюють сад і служать архітектурним елементом, що приємно контрастує з натуральною природою. При проектуванні із трьох видів світильників: юкими-гата (присадкуваті, із широкою кришкою, у формі будиночка для милування покривом снігу), тачи-гата (ошатні ліхтарі на підставці) і ікекоми-гата (потайні ліхтаріки), перевагу віддають тим, котрі за розмірами відповідають простору, в яке вписуються.

В Україні, все частіше при оформленні ділянок при замських будинках, у плануванні присутні деякі прийоми оформлення японського саду, наприклад, мощення доріжок у вигляді імітації хвиль на піщаному або гравійному покритті або символічних кам'яних композиціях. Основний принцип японського саду – відчуття спокою й відпочинку, споглядання природи й мініатюризація.

При відтворенні природи на невеликій ділянці порівняно обмеженими засобами, створення враження просторової глибини веде до зміни пропорцій при-

Мал. №1 Планування сучасних садів з використанням композиційних принципів побудови регулярних садів (а) патіо; б) клумба з фігурно підстрижених вічнозелених чагарників)

Мал. № 2 Планування сучасних садів з використанням композиційних особливостей пейзажних садів.

Мал. № 3 Планування сучасних садів по принципах композиційної побудови японських садів

Мал. № 4 Планування сучасних садів за композиційними принципами стилю модерн

родного масштабу, до застосування карликових дерев і скель.

Із сучасних стилів можна відзначити – стиль модерн, що відрізняється простотою ліній і скульптурністю обсягів. Відповідно до цього стилю, сад трактувався, як відкрита кімната, що примикає до будинку, сувора, позбавлена яких-небудь прикрас архітектури (Мал. № 4). Для нього характерні строгі лінії будинку в сполученні з архітектурними формами рослин, спортивні площадки, прості огороження – у вигляді ґрат темних тонів, контейнери для рослин у вигляді бетонних ємностей, простих за формою, а також мощення із плит, викладених у вигляді геометричних малюнків із чергуванням світлих і темних тонів. Меблі – класичний модерн строгих ліній, без прикрас, із сучасних матеріалів – пластику й алюмінію. Планування саду найчастіше геометрична, але не дотримується симетрії [2,5].

Елементи композиційної побудови садів модерн також можуть використовуватись в плануванні майданчиків між будинками, пріоритетним елементом таких проектів буде розміщення плавальних басейнів, тенісних кортів та інших видів спортивних майданчиків.

Не можна залишити без уваги й голландський сад. Він має невеликі розміри.

Центром його є добре доглянутий газон, по його периметрі висаджується міксбордер із квітів і декоративно-листяних чагарників. Уздовж забору – стрижена огорожа. Відмітною рисою голландського стилю є наявність атрибутів сільського життя – маленький млин, колодязь, тачка з поставленими на неї квітами, садова скульптура.

Такий підхід можна реалізувати при оформленні площадок навколо ресторанів, при цьому використати атрибутуку ужиткового мистецтва України.

Сучасні стилі малого саду – це естетика й індивідуальність. Використання при плануванні певних рослинних форм і сполучень, типу мощення й устаткування, визначається вибір і характер сучасного стилю малого саду.

Слід зазначити, що при формуванні садів, створення штучного середовища пов'язано з урахуванням природних особливостей ділянки, таких як: — рельєф, орієнтація схилу, поверхневий і ґрунтовий водний режим, особливості ґрунтів, переважаючі напрямки вітру, особливості оточення, зокрема навколишніх пейзажів. Аналізуючи, вищезазначені, природнокліматичні складові можна знайти визначальний чинник і на ньому побудувати композиційну ідею саду з індивідуальною, неповторною зовнішністю.

Наприклад, можна побудувати композицію ділянки на прийомах захисту від високих ґрунтових вод, змінити його мікрорельєф, розмістивши будинок на піднесенні, а також використавши характерні рослини. Для зниження рівня ґрунтових вод можна викопати водоймище, яке стане найбільш активним елементом композиції ділянки. У іншому випадку можна включити в композицію ділянки гарний пейзаж вдалині, відкривши його для огляду, відповідно оформивши кулісами і зробивши домінуючою визначною пам'яткою маленької ділянки [6].

Інший аспект, здатний виявити композиційну індивідуальність саду, пов'язаний з активним або пасивним використанням ділянки людиною. Виходячи з чого, вирішується образ і функціональне зонування ділянки. Якщо раніше переважала тенденція організації рівномірного навантаження на всю ділянку, то тепер, з урахуванням екологічного підходу, провадять розділення території «активного» використання і «пасивної» зони, відокремленням «дикої» зони ландшафту, дерев і птахів, від шуму [4,5]. Кордонами зонування являються доріжки.

З композиційної точки зору, на майданчиках біля будівель, де ландшафт ділянки якоюсь мірою склався, краще робити мінімальні перетворення, але, слід врахувати, що доріжки, замошені майданчики, територія, зайнята будівлею, — це вилучена земля, яка призводить до порушення водного режиму, і як наслідок загибелі родючого ґрунту. Висхідні потоки повітря над розігрітими ділянками створюють непереборні стіни для фітонцидних потоків. Можна бути упевненим: якщо навколо будинку влаштовано суцільне мощення, навалені композиції з валунів — запаху квітів і свіжого повітря в будинку практично не буде.

Отже, сила і насиченість враження, яке залишає ділянка, залежить не від його величини, а від його “композицій”. На обмежених ділянках біля будівель, для збільшення кількості спостережуваних картин, треба використовувати звивисті доріжки, які повинні сполучати між собою вузли композиції. Це означає, що планування виникає не формально, а диктується композицією і функціональним зонуванням ділянки.

У разі, коли планується перепланування діючого майданчика, або розробка плану нової ділянки біля невеликих будівель, крім зазначених композиційних аспектів, слід приділяти увагу створенню саду безперервного цвітіння, який має своєрідний, розкішний стиль. У такому саду головне не планувальні і стильові особливості, а вишуканий композиційний підбір рослин. Для створення враження повинно бути продумано все: від гармонії колірних плям до гармонійного сусідства видів. Композиційні прийоми і елементи можуть бути будь-якими, але головну роль грають квітучі рослини [4,5].

Таким чином, при створенні романтичного саду – який являє собою, спробу досягти повного злиття з природою, створити враження незайманого людиною куточка. Композицію слід будувати на перекличці світла і тіні, та використанні не яскравих колірних плям. Елементи, які слід використовувати: корчі, покриті мохом камені і кам'яні композиції, руїни, ставки і струмочки в природному вигляді, з рослин, чагарники і дерева з красивим листям: хвойні, рододендрони, папоротеві, а також, непомітні квіти в невеликій кількості.

При створенні другого різновиду садів – саду відпочинку набір доречних елементів складає: помітна композиція біля входу, газон, фонтан або басейн, перголи, навіси, зручні садові меблі, різноманітне мощення або доріжки з дерну, декоративні ємності для рослин. Вибір рослин необмежений, обов'язкові групи квітучих рослин. Вважається, що такий сад допускає в своєму образі деяку недбалість.

І врешті, при створенні художнього саду – в основу композиції в якості фону треба використувати газон, мощення – з вишуканим малюнком із якісного матеріалу, великий асортимент рослин і різні малі архітектурні форми: ротонди, бельведер, перголи, трельяжі, вазони, огорожі, павільйони, альтанки, садові меблі, барбекю, містки, устаткування дитячих майданчиків [4,6].

Малі архітектурні форми виконують не тільки практичне призначення, але і є одним з головних елементів композиційно- декоративного оформлення саду в ландшафтному дизайні [4].

Висновки. На основі аналізу планування садів в класичних стилях, визначено вплив композиційних особливостей побудови садів і парків на здійснення проектування обмежених ділянок при будинках та прийняття рішень з оформлення ландшафту.

Встановлені композиційні особливості, які активно впливають на формування садових ландшафтів. Серед яких слід виділити окремо головні композиційні особливості:

1. Виявлення окремих складових композицій;
2. Використання природних та штучних домінант;
3. Виявлення головного в другорядному щодо садових композицій;
4. Інтеграція елементів садової композиції;
5. Максимальне використання існуючих природних компонентів.

Література:

6. Галактіонов І.І. Декоративна дендрологія / І.І. Галактіонов. – М.: Висш. Шк., 2000,-230 с.
7. Вольф Р. Место для отдыха в вашем саду. Создание. Оформление. Растения и аксессуары / Пер. с нем. / Р.Вольф. – М., 2002,- 240 с.
8. Горбачов В.Н. Архітектурно – художнє компонування міст / В.Н. Горбачов. – М.: Висш. Шк., 1998,-130 с.
9. Ньюбері Т. 20 кращих дизайнів для вашого саду / Пер. з англ./ Т. Ньюбері. – М., 2002, – 300 с.
10. Титова Н.П. Ландшафтний дизайн вашого саду / Н.П. Титова – М., 2001,- 290 с.
11. Шелдон К. Дизайн и архитектура современного сада / К. Шелдон /
12. Пер. с англ./ М.: РОСМЭН, 2001,- 210 с.